

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.25.2.33-48>

Lara Unuk

Sto let po maloazijski katastrofi: odmevi v literaturi

V članku bom najprej predstavila zgodovinske okoliščine, ki so spodbudile nastanek književnih del, povezanih z maloazijsko katastrofo. Prva dela, ki so nastala na temo dogajanja med grško-turško vojno ob razpadu osmanskega cesarstva, internacije v turških delovnih taboriščih in poti vanje, samih spopadov, begunstva in izmenjave prebivalstva med državama, so sovpadla s časom, ko se je v grški književnosti uveljavljala zvrst romana. Prvo tovrstno delo, napisano slabo leto po dogajanju in na podlagi lastne izkušnje, je bil Venezisov roman *Številka 31328*, sledila mu je povest Stratisa Dukasa *Zgodba nekega ujetnika*, zapisana na podlagi pričevanja druge osebe, in kasneje romani Stratisa Mirivilisa, Dido Sotiriu, Kozmasa Politisa, Ree Galanaki in drugih. Čeprav se je zgodovinsko dogajanje samo ohranilo v grškem kolektivnem spominu kot neizbrisna travma, pa se begunski izkušnji takrat še ni uspelo integrirati vanj. Kljub temu so dela na to tematiko sporadično nastajala vse do danes, ko zanimanje zanjo ponovno oživlja in generacija vnukov romane tematsko navezuje na družinske spomine.

V prvem razdelku si bom ogledala zgodovinsko in kulturno ozadje, iz katerega črpajo fiksijski prikazi maloazijske katastrofe in z njo povezanih momentov. Poznavanje zgodovinskih, političnih in kulturnih razmer, skupaj z ohranjenimi dokumentarnimi pričevanji o usodah posameznikov, skupnosti, krajev, namreč omogoča globlje razumevanje teh literarnih del in kompleksnejšo bralsko izkušnjo.

Drugi razdelek bo vključeval kratki pregled literature o maloazijski katastrofi, predvsem del, ki so jih pisali modernisti iz generacije tridesetih in njihovi sodobniki, dotaknil pa se bo tudi obstoja sodobnih romanov, ki pogosto izražajo medgeneracijsko travmo potomcev maloazijskih beguncev. V navezavi na ugotovitve Petra Mackridgea bom predstavila nekatere značilnosti širšega krovnega pojma izgnanske literature, v katero književnost o maloazijski

katastrofi lahko vsaj deloma uvrščamo, saj so o tej izkušnji vse do 90. let pretežno pisali pisatelji, ki so jo tako ali drugače izkusili na lastni koži.

Nazadnje se bom dotaknila vse večje prisotnosti teme maloazijske katastrofe v grški množični pop kulturi: v žanrskih romanih, filmih, nadaljevanjih in grafičnih romanih se srečujemo bodisi z idealizirano, orientalizirano ikonografijo ali z bolj realističnim prikazom, ki vključuje teme družinskih korenin in medgeneracijskih travm.

ZGODOVINSKO IN KULTURNO OZADJE PISANJA O MALOAZIJSKI KATASTROFI

Sto let po grškem porazu v ozemeljski vojni za maloazijsko obalo razpadajočega osmanskega cesarstva je v grški kulturni zavesti še vedno živ spomin na pretres in strahote, ki so sledili vojaški zmagi mladoturkov pod vodstvom Kemala Mustafe Atatürka. Njihov simbol v literaturi in filmih je podoba goreče Smirne, cvetočega kozmopolitskega mesta, v katerem so se septembra 1922 odvijali prizori kot iz Dantejevega pekla. Medtem ko je mesto gorelo, so se Grki in Armenci, med katerimi so bili razen prebivalcev mesta tudi begunci iz kmečkega zaledja, tesno nagnetli v pristanišču in se obupani metali v vodo, da bi ušli pokolu in zubljem požara. Ladje zahodnih sil, ki so bile še malo prej zaveznice grške države na njenem osvajalskem pohodu v Anatolijo in za katere so si prebivalci mesta predstavljali, da jim bodo zagotovile varnost, so opazovale dogajanje z morja, ne da bi se kakor koli vmešale. Na eni izmed njih je po poročilih očitvecev pričel igrati orkester, ki naj bi prekril krike morjenih civilistov. Čolni z begunci so se prevračali, tistim, ki so se skušali povzpeti na prenapolnjene ladje, so mornarji sekali roke, čim so se oprijeli ograje, ker so se bali, da jih bo poblaznela množica potopila. Ni znano točno število žrtev ob uničenju Smirne, gotovo pa je v tistih dneh umrlo več deset tisoč ljudi.

Požig Smirne, ki jo je le tri leta prej, leta 1919, potem ko so zahodni zavezniki v prvi svetovni vojni porazili osmansko cesarstvo, v začasno upravo prejela grška država in v kateri so Grki (tako avtohtoni kot na novo priseljeni v obdobju grškega upravljanja) najverjetneje predstavljali dobro polovico prebivalstva v sicer etnično mešanem mestu, kjer so z njimi sobivali še Turki, Židje, Armenci in Levantinci, se je v grškem kolektivnem spominu ohranil kot neizbrisna travma, h kateri se v literaturi vse do danes intenzivno vračajo nove generacije piscev in scenaristov.

Požig Smirne je bil kulminacijska točka zaporedja dogodkov, ki jih v zgodovinoepisju in občem diskurzu združujejo pod dežnikom oznake maloazijska katastrofa. Ta se prične z uničujočim porazom grške vojske avgusta 1922 in polomijo njenega nesmiselnega osvajalskega pohoda proti Ankari, nadaljuje pa s kaotičnim begom vojakov in javnih uslužbencev ne le iz Smirne, ampak

tudi iz drugih obalnih maloazijskih mest, kot sta bila pretežno grški mesti Ajvalí in Vurlá. Medtem ko so se predstavniki grške države panično pripravljali na beg, so domačinom, ki so si od vojske obetali zaščito, prepovedali vsakršne poskuse pobega, prepustili so jih usodi in krvavemu maščevanju turških para-vojaških četašev (*çetes*) ter organiziranih Atatürkovih sil.

Potem je turška vojska vpoklicala, ker so bili formalno še vedno turški državljani, vse za delo sposobne grške in armenske moške med 18. in 45. letom, ki so jih v nadaljevanju kot ujetnike odgnali na pohode smrti v notranjost Azije. Na teh pohodih so jih zdesetkale bolezni, žeja, lakota, izčrpanost in sistematično ubijanje ujetnikov s strani stražarjev. Redke preživele so na koncu pripeljali na prisilno delo v delovna taborišča, *amele taburu*, češ da bodo pomagali ponovno sezidati državo, ki so jo prej rušili.

Po večmesečnih pogajanjih so Turčija, zahodne sile in Grčija, ki jo je zastopal Elefterios Venizelos, poleti 1923 podpisale lozanski mirovni sporazum, ki je dokončno urejal vprašanje novih turških mej in delitve otomanskega ozemlja. V letu 1923 se je odigral še zadnji prizor maloazijske katastrofe – obvezna izmenjava prebivalstva med na novo začrtanima, sodobnima nacionalnima državama. Ta izmenjava naj bi Grčiji in Turčiji poleg etnične in verske čistosti zagotavljala tudi mir in red v državi, saj sta obe strani ena drugi očitali krvoročnost in kršenje dogovorov. Jusuf Kemal beg je kot zastopnik turške države v pogovoru z angleškim lordom Curzonom (predstavnikom zahodnih sil – Anglije, Francije in Italije) 18. marca 1922 rekel: »... Mi si želimo trajni mir in zato se bomo z izmenjavo [prebivalstva] zaščitili mi pred njimi in oni pred nami. Grki pa, ki ostajajo na naših tleh, imajo drugačne zamisli: 'Nekega dne bomo razdelili Turčijo in del, na katerem tukaj živimo, bomo odvedli tja [v Grčijo]' ...«¹

Glavni kriterij pripadnosti grški ali turški državi pri izmenjavi ni bil jezik ali samoopredelitev, temveč veroizpoved, po kateri so delili prebivalstvo že v osmanskem obdobju. Tako se je pogosto dogajalo, da so v Grčijo z izmenjavo prihajali turško govoreči pravoslavci ali pravoslavni pripadniki drugih etničnih manjšin, predvsem Armenci, kolikor jih je preživel genocid, hkrati pa so iz nje odhajali grško govoreči muslimani pa tudi Cigani in krečanski Turki, ki so bili najverjetneje večinoma islamizirani domačini. Iz izmenjave so bili izvzeti prebivalci Konstantinopla in egejskih otokov Imvrosa (danes tur. Gökçeada) in Tenedosa (Bozcaada) ter muslimanski prebivalci Zahodne Trakije.

Po maloazijski katastrofi se je kulturno-ekonomska podoba grške države povsem spremenila. Država, ki je bila finančno še prizadeta od spodletelega vojaškega pohoda, ni imela sredstev in kapacitet za nastanitev skoraj milijona in pol beguncev in izgnancev. Prav zato Grčija septembra 1922 ni poslala ladij,

1 Aktar, »Το πρώτο έτος της ελληνoturκικής ανταλλαγής πλυθησμών: Σεπτέμβριος 1922–Σεπτέμβριος 1923«.

ki bi pomagale pri evakuaciji beguncev, temveč je celo pod grožnjo hudih sankcij prepovedala pomagati tujim državljanom pri vstopu v Grčijo. Tako je bil šok za pribežnike iz Male Azije dvojen: ne le, da so bili okrutno izvrženi iz svoje stare domovine, kjer so za seboj puščali domove, premoženje, spomine in mrtve ter pogrešane bližnje, temveč jih je tudi nova domovina ogoljufala, še preden so stopili na njena tla, in jih po desetletjih propagande in podžiganja nacionalističnih nazorov prepustila same sebi. Tudi kasneje, že v Grčiji, so bili mnogi izmed njih prisiljeni živeti veliko skromneje, kot so bili vajeni, brez lastnih trgovin, obrti ali posesti.

Za aklimatizacijo skupin beguncev v novo okolje ni bilo brez pomena, od kod so prihajali. Grki iz notranjosti Azije so bili bolj asimilirani s turškimi sosedi, pogosto niso več znali grško, zaradi oddaljenosti od morja niso imeli toliko priložnosti za stik z drugimi kulturami in trgovino. Manj so se jih dotaknile vojne grozote, ravno zato pa so doživljali izkoreninjenje še bolj dramatično in boleče.² Ob odhodu se je marsikdo izmed njih ganjeno poslavljajal od sovaščanov drugih narodnosti.

Prebežnikom z obal Male Azije, iz mest Smirna (danes Izmir), Ajvali (tur. Ayvalık), Ajdini (tur. Aydın), Çanakkale, Halikarnas (danes Bodrum), Prusa (danes Bursa) idr., je bilo po vseh strahotah, ki so jih doživeli, lažje zapustili domovino, odnosi s Turki so bili v teh krajih po pohodih obeh vojsk hudo napeti in pobeg se je zdel edina racionalna izbira. Poleg tega so imeli v zadnjem stoletju pred katastrofo živahne trgovske in kulturne stike z Lezbosom, ki leži nasproti Ajvaliji in je bil grški državi priključen l. 1912. Zaradi fizične in kulturne bližine so Grki na nasprotnih obalah Egejskega morja občutili, da živijo v enotnem egejskem prostoru. V času, ko je Grčija navdušeno kultivirala t. i. »veliko idejo« (μεγάλη ιδέα), ekspanzivno doktrino, po kateri bi grška država po zaključenem procesu osamosvajanja zaobjemala bolj ali manj vsa področja, ki so kdaj v antiki ali Bizancu pripadala grškim državnim tvorbam, mdr. vso Malo Azijo in južni Balkan, so grški nacionalisti spodbujali in olajševali priseljevanje delavcev in študentov iz tedanje Grčije v maloazijska, pretežno grška mesta, mdr. Ajvali, ki je posledično rasel in se bogatil ter postajal vse bolj grški. Že med prvo svetovno vojno so se grški begunci z obale Male Azije zatekli v Mitileno, kjer so bili toplo sprejeti.³ V literaturi motiv prvega pregnanstva srečamo v romanu *Eolska zemlja* Iliasa Venezisa, ki je slovenskim bralcem na voljo v prevodu Lina Legiša. Z Lezbosa so v smirnske in ajvališke šole prihajali učitelji in širili poznavanje antične kulture, ki je bila v skladu s konceptom »velike ideje« organsko povezana z nacionalistično ideologijo. Takšnega učitelja v tukaj objavljenem odlomku iz romana *V soseski Hadzifrangu* opisuje pisatelj Kozmas Politis. V zadnjem stoletju pred maloazijsko katastrofo

2 Κακαμπούρα, »Ο μικρασιατικός ξεριζωμός«, 455.

3 Καλαργάλης, *Η Λεσβιακή Άνοιξη*, 25–26.

je intelektualno in kulturno povezovanje med Anatolijo in Lezbosom potekalo zelo živahno, učitelji, novinarji, literati in slikarji so marsikdaj delovali na obeh straneh Egejskega morja, knjige lezboških avtorjev pa so se pogosto tiskale v Smirni, saj Mitilena dolgo ni imela lastne tiskarne.⁴ Tako je veliko beguncev iz teh krajev za vedno ostalo na Lezbosu, kjer so se tako ali tako počutili kot del skupnosti.

Na Lezbosu so se po l. 1923 znašli tudi pomembni pisatelji Ilias Venezis, Stratis Mirivilis, Fotis Kondoglu in Stratis Dukas, ki so pisali o tematiki maloazijske katastrofe in sodelovali pri kulturnem preporodu, t. i. lezboški pomladi, sodijo pa tudi med glavne predstavnike literarne skupine, poimenovane generacija tridesetih let.

Največ izmenjanih prebivalcev je država poslala v Solun in zaledje, v zapuščene turške vasi, ali celo na še nenaseljena območja, tako kot v tukaj objavljenem odlomku iz Venezisove *Spokojnosti*, ki se sicer dogaja v Atiki. Lokalno prebivalstvo v Grčiji jih marsikje ni sprejelo odprtih rok, sploh zaradi slabe ekonomske situacije po vojni, to pa so še otežile tudi težave s sporazumevanjem, kadar prišleki niso bili grško govoreči. »Παλαιοελλαδίτες«, Grki, živeči v osrednji celinski Grčiji,⁵ so jih zmerjali s »τουρκόσποροι« (»turško seme«), prišleki pa so bili pogosto šokirani nad revščino in preproščino, s kakršno so se srečali v Grčiji. Njihova travmatična izkušnja izkoreninjenja, pokola in izdaje ni bila del kolektivnega spomina grškega naroda, sami so morali izumiti način, kako se spopasti z morami preteklosti in s preživetjem v nenaklonjenem okolju.

Maloazijski intelektualci so že v dvajsetih letih začutili pomen ohranjanja spomina in se lotili zbiranja pričevanj o izkušnji nasilnega pregona iz domovine. Ilias Venezis je leta 1924 po nagovoru Stratisa Mirivilisa, ki je verjel, da mora sodobna proza obravnavati aktualne in protivojne teme, začel v lezboški reviji *Zvon* (Καμπάνα) v nadaljevanjih objavljati roman *Številka 31328*, avtobiografsko, literarizirano pripoved o pohodu smrti in izkušnji delovnega taborišča. Stratis Dukas se je kot novinar pogovarjal s prebežniki iz Male Azije in zapisoval njihova ustna pričevanja. V okolici mesta Katerini si je l. 1925 zapisal pripoved turško govorečega pastirja Kazakogluja, ki si je rešil življenje s tem, da se je preoblekel v Turka. Na njeni podlagi je Dukas napisal povest *Zgodba nekega ujetnika*, ki je izšla l. 1929. Ker je skušal slediti skrajno preprostemu slogu ustne naracije, ki ob upovedovanju travme postane še bolj pretrgana in odsekana, jo je zapisal v posebnem, modernem stilu, ki med literarnimi zgodovinarji še dandanes velja za inovativnega.

Med zbiralci pričevanskega gradiva izstopa Melpo Logoteti-Merlier, ki je, čeprav se je rodila v Grčiji, odrasčala v Konstantinoplu. Bila je muzikologinja

4 Prav tam, 26

5 Dobesedno »stari Grki«. V odlomku iz romana *Stoletje labirinta* Ree Galanaki sem besedo zaradi konteksta prevajala s »celinski Grki«, saj tam nastopajo tudi Krečani in otoški Grki.

in etnologinja, ustanoviteljica Arhiva tradicionalne glasbe, ki se je kasneje preimenoval v Center za maloazijske študije. Med terenskim delom zapisovanja in snemanja maloazijskih in traških ljudskih pesmi konec dvajsetih let se je odločila, da bo začela zapisovati tudi pričevanja beguncev. Dlje ko so živeli od zahodne obale, ki jo je dobro poznala, bolj presenetljive in nove obraze Male Azije so razgrinjali pred njo. Pričevanjsko gradivo je skupaj s sodelavci zbirala od leta 1930 pa vse do 1975 in ga urejala po zemljepisnem ključu, izbor pa je izdala v zajetni antologiji z naslovom *Eksodos*, ki je neizčrpni vir informacij o maloazijskem grškem idiomu, zgodovini in etnologiji. S svojim arhivom in delom je Melpo Merlier utrla pot za proučevanje maloazijske tradicije kot znanstvene discipline.

Proučevanje strukture ustnih pričevanj o travmatični izkušnji veliko pove o jezikovnih in stilističnih mehanizmih, ki omogočajo ali ovirajo ubeseditev travmatičnih in zato neizrekljivih doživetij. V ustnih pričevanjih najdemo paralele z načinom pripovedovanja v zgoraj omenjenih romanih Venezisa in Dukasa, z njuno odsekano periodo in prehajanjem h kolektivnemu naratorju ob najbolj travmatičnih dogodkih.⁶ Skozi preprosta ustna pričevanja pridobimo kontekst in spoznamo realije, ki nam omogočijo globlje poznavanje posameznih romanov. Ustna pričevanja so tudi skoraj edini vir poznavanja življenja v ruralni Aziji.

MALOAZIJSKA KATASTROFA V KNJIŽEVNOSTI

Po propadu politične »velike ideje«, ki je do tedaj predstavljala eno močnejših gibal grškega duhovnega življenja in je zalagala literarno produkcijo z državo-tvornimi, zgodovinskimi in etnografskimi temami, in po prihodu beguncev iz pokrajin, za katere je postalo jasno, da niso več in nikoli več ne bodo grške, so zavladali negotovost, defetizem in politična polarizacija. Vojaški poraz, ki ni prinesel nič drugega kakor fizične poškodbe, psihične travme in ekonomske izgube, je bil še svež spomin, tako kot predhodni doživetji prve svetovne vojne in balkanskih vojn.

Vendar je na literarnem prizorišču kmalu zavel nov veter: izobraženi mladi intelektualci so z zahoda prinašali vesti o novih literarnih tokovih in tehnikah, o modernizmu, futurizmu, nadrealizmu, ekspresionizmu, prišli iz Anatolije pa svojo lastno, ljudsko tradicijo in nostalgijo. Nova literarna generacija, ki so jo poimenovali generacija tridesetih, zaznamovana od revščine in nesmiselnih vojn, z veterani in begunci v svojih krogih, je razkroj vseh vrednot izkoristila za vzpostavitev nove sinteze, na novo je zastavila vprašanje, kaj pomeni biti Grk in kakšne teme in tehnike so primerne za upodabljanje novega načina

6 Κακαμπούρα, »Ο μικρασιατικός ξεριζωμός«, 460.

življenja in novega stoletja. Med njimi je bilo veliko Anatolcev in Lezbošanov: Jorgos Seferis, Odiseas Elitis, Ilias Venezis, Kozmas Politis, Stratis Mirivilis, Stratis Dukas in Fotis Kondoglu.

Generacija tridesetih se je ukvarjala predvsem z razvojem grškega romana, zvrsti, ki je bila do tedaj v Grčiji še v povojih. Literarna zgodovinarica Eri Stavropulu meni, da je k temu pripomogla prav maloazijska katastrofa in njen vpliv na grško mestno krajino, saj se je lahko samo v daljši prozi razvila primerna naracija, ki je bila dovolj prostorna in elastična, da je združevala osebne izkušnje, analizo družbe, ideološke pozicije, slike iz življenja ter neolepšani prikaz zgodovinskih dogodkov.⁷

Vendar pa se v obdobju med obema vojnama s temo maloazijske katastrofe niso spopadali samo predstavniki generacije tridesetih. Prav tako se njeno upodabljanje ni končalo v tem desetletju, nasprotno, danes, sto let kasneje, je to še vedno aktualna in priljubljena tema. Pravzaprav preseneča pogum, s kakršnim se prozaisti že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, zgolj nekaj let po tragediji, niso pomišljali lotiti tako boleče teme. Omenili smo že dva zgodnja romana, *Številko 31328* Iliasa Venezisa in *Zgodbo nekega ujetnika* Stratisa Dukasa, ki oba prikazujeta pohod smrti proti delovnemu taborišču v Anatoliji. Leta 1926 pa je izšel tudi roman *Nioba* Kostasa Zumbulidisa, ki je najverjetneje prvo delo, v katerem kakšen avtor opisuje Smirno, njeno arhitekturo, življenje v njej in na koncu še njeno uničenje. V istem obdobju, leta 1928, je izšel roman *Kakor laž in kakor resnica* Sokratisa Prokopiuja iz Burnovasa (danes tur. Bornova) pri Smirni, v katerem je prvi tematiziral vprašanje neprimernega sprejema beguncev: junakinja njegovega romana namreč umre od jetike zaradi slabih pogojev v begunskem taborišču v Grčiji, domačini pa niso zmožni nobenega sočutja.⁸

Tako so se že v prvem desetletju po maloazijski katastrofi zarisale tri tematske enote, trije toposi, ki se bodo kasneje znova in znova pojavljali. Prvi topos je srečno, idealizirano življenje pred izselitvijo in vojno, drugi – različni momenti same katastrofe (taborišče, preganjanje, pobijanje, fronta ...) in tretji – težavnost zakoreninjanja v novi domovini. Seveda se v romanih pogosto mešata vsaj dve, če ne celo vse tri izmed teh tematik.

Zaradi specifičnosti teh treh toposov Peter Mackridge predlaga, naj književnost, ki so jo o katastrofi pisali pisatelji iz Male Azije, ki so bili tudi sami pregnanci, beremo v širšem kontekstu izgnanske literature z njenimi značilnimi motivi občutka izgube, bolečine, izkoreninjenosti, odtujenosti in samote v novih krajih, spominov na prejšnje življenje in idealiziranja izgubljene domovine.⁹ V izgnanski literaturi je izgubljena domovina poustvarjana v domišljji-

7 Σταυροπούλου, »Η παρουσία της Μικρασιατικής Καταστροφής«, 2.

8 Prav tam, 5.

9 Mackridge, »Kosmas Politis and the Literature of Exile«, 232.

ji in v dejanju pisanja, predstavlja imaginarni prostor, ki nadomešča dom.¹⁰ Posebnost položaja avtorjev maloazijskega porekla je v tem, da domovina, iz katere so jih pregnali, ne obstaja več.¹¹ Lahko je bila fizično uničena, kot Smirna, lahko pa je samo spremenjena in nedostopna v takšni obliki, v kakršni je nekoč naratorju predstavljala dom – tako se zgodi recimo v Dukasovi *Zgodbi nekega ujetnika*, ko se prvoosebni pripovedovalec izmuzne turškim paznikom in na begu pride v svojo vas – vendar je ta prazna, v njej naleti le še na izropane hiše, na prestrašene domače živali in turške biriče, zato raje odide. Dom je za vedno izgubljen tudi za turško starko v kratki zgodbi *Poleg Kemalove hiše* solunskega prozaista Jorgosa Joanuja (1927–1985), saj ob njenem obisku v njeni hiši že živijo Grki, kasneje pa jo celo porušijo.

Avtorji, s katerimi se ukvarja Mackridge, ko skuša gledati na njihova dela skozi prizmo izgnanske literature, so seveda vsi sami doživeli pregnanstvo. Upošteva vse bolj znane prozaiste, ki so morali zapustiti domovino kadar koli po letu 1914, torej od prvih turških pregonov. To so: Kozmas Politis (pravo ime Paris Taveludis), ki je živel v Smirni od svojega drugega leta pa vse do 1922, Stratis Dukas (Moskonisia, 1895), Fotis Kondoglu (pravo ime Fotis Apostolelis, Ajvali, 1895), Pavlos Floros (Vurla, 1897), Maria Jordanidu (Konstantinopol, 1897), Petros Aftoniatīs (pravo ime Iraklis Joanidis, Aftoni, 1898), Tatiana Stavru (Boyacıköy, Bospor, 1899), Trasos Kastanakis (Tatavia, Konstantinopol, 1901), Ilias Venezis (Ilias Melos, Ajvali, 1904), Jorgos Teotokas (Konstantinopol, 1905) ter Dido Sotiriu (Aydin, 1909). Presenetljivo je, da večina izmed teh avtorjev pred letom 1922 ni pisala, temveč jih je kot literate oblikovala prav izkušnja pregona. Izjema je bil Fotis Kondoglu, ki mu je leta 1920 izšel zelo uspešni pikareskni roman *Pedro Cazas*, in pa Ilias Venezis, ki je objavil kratko zgodbo v istanbulskem časopisu *O Λόγος* (*Beseda*) leta 1922.

Mackridge ugotavlja, da nihče izmed teh avtorjev ni prišel iz Ponta in iz vzhodnih delov Male Azije, temveč so večinoma iz Istanbula in večjih mest na zahodni obali, prav tako pa se po prihodu v Grčijo nihče izmed njih ni bil prisiljen nastaniti v revnih solunskih barakah. Skratka, med revnimi begunci iz kmečkega zaledja ni bilo pogojev, da bi se med njimi pojavil pisatelj, ki bi spregovoril v njihovem imenu.¹² S sodobne perspektive lahko dodamo, da sta njihov glas kasneje postali generaciji otrok in vnukov. Njihove zgodbe tematizirajo moderni romani, ki so se začeli pojavljati v 80. in 90. letih in izražajo medgeneracijsko travmo potomcev maloazijskih beguncev. Kot primer lahko navedemo roman *Sedma obleka* (1985) priljubljene avtorice Evgenije Fakinu, v katerega je vpleta spomin na svojo babico, maloazijsko begunko. Lik babice je prikazan kot skoraj magična pojava.

¹⁰ Prav tam, 234.

¹¹ Σταυροπούλου, »Η παρουσία της Μικρασιατικής Καταστροφής«, 6.

¹² Mackridge, »Kosmas Politis and the Literature of Exile«, 224.

Vseh del o maloazijski katastrofi ni mogoče brati skozi optiko izgnanske književnosti, tudi kadar govorimo o prvih desetletjih in generaciji očitidcev, saj bi tako spregledali dela klasičnih grških piscev, rojenih na grškem teritoriju, ki morda niso doživeli begunske izkušnje, zato pa so se borili na fronti, kakor Stratis Mirivilis, ki je o izkušnji maloazijske fronte in begunstva pisal v protivojnih romanih *Učiteljica z zlatimi očmi* in *Sirena z Lesbosa*, se poklicno ukvarjali z naseljevanjem beguncev in Grkov iz diaspore v Grčiji, kakor prozaist Nikos Kazantzakis, ki se metaforično in družbenokritično loteva problematike nesprejemanja beguncev v romanih *Bratomorilci* (1963) in *Ponovno križani Kristus* (1957), in pesnik Kostas Kariotakis, ki v nekaterih pesmih ironično komentira propad velike ideje, ali pa so bili preprosto priče svoje dobe, kakor prozaist Pantelis Prevelakis, eden glavnih predstavnikov generacije tridesetih, ki je najbolj znan po svojem romanu *Kronika nekega mesta* (1937), v katerega vplete pretresljiv opis pregona krečanskih Turkov. Lahko opazimo, da je tematski poudarek v delih obeh kategorij avtorjev nekoliko drugačen: medtem ko pri avtorjih-pričevalcih prevladujejo motivi, kot je telesno trpljenje in popolno ponižanje človeka, pa se avtorji iz osrednjega grškega prostora tematiki približujejo s stališča opazovalca družbenih sprememb in s kritiko »velike ideje«.

Navajanje celotnega seznama romanov in drugih del, ki obravnavajo maloazijsko katastrofo na ta ali drugačen način, najsibo kot osrednjo temo ali le kot stranski motiv, presega okvire tega prispevka, zato se bom na tem mestu osredotočila na nekatere v prevodu predstavljene romane in avtorje, ki so reprezentativni za to zvrst književnosti.

Modernistični roman *V soški Hadzifrangu* (Στου Χατζηφράγκου) Kozmasa Politisa je eden izmed najbolj plastičnih, najbolj doživetih opisov grškega načina življenja v Smirni, poln slikovitih pojav iz nekega drugega časa in prostora, kipeč od detajlov, ki sestavljajo neponovljivo, kozmopolitsko podobo mesta v letih 1901–1902, pred mladoturško revolucijo. Pripoved je ohlapna, sestavljena iz prizorov iz življenja preprostih delavskih slojev, iz opisov njihovih šeg in navad, mentalitete, praznikov in razvedril, z vstavki iz ljudskega gradiva. Smirna se, prej kot zakulisje tragične pripovedi o prijateljstvu dveh najstnikov s smrtnim izidom, zdi glavna tema romana, ali kot jo označi P. Mackridge, kolektivna protagonistka in naratorka knjige, ki je Politis ni osnoval le na lastnih spominih, temveč tudi na spominih in pisanju drugih smirnskih avtorjev.¹³ Sam avtor roman v intervjuju označi za »življenjepis neke dobe in neke skupnosti«.¹⁴ Za razliko od svojih prejšnjih del v njem ne piše v standardnem knjižnem grškem jeziku, temveč se prepušča nostalgčnosti smirnskega idioma in regionalizmov do te mere, da se mu zdi potrebno

13 Prav tam, 237.

14 Intervju z G. P. Savidisom. V: *V soški Hadzifrangu* (Στου Χατζηφράγκου), Atene: Ermis, 1988, str. 265.

romanu dodati glosarij, kjer prevaja tudi pogoste vrivke v turščini, z rabo katere karakterizira like Turkov. To posebnost jezika, s katerim je skušal avtor prebuditi posebno aromo tistega življenja, sem skušala ohraniti tudi v prevodu z vpeljevanjem izrazov, kot so mahala, hanume, romejsko ipd.

Roman je razdeljen na tri dele. Prvi je predvsem nostalgичni opis življenja skupine otrok in mladih ljudi v Smirni. Drugi del deluje kot zareza v naraciji: krut in šokanten, opisuje pogovor med naratorjem in beguncem iz Smirne vrtnarjem Jakumisom, že na grških tleh, v katerem Jakumis živo opiše dan, ko je Smirna zagorela in je v nekaj urah izgubil mlado nosečo ženo, hišo, vrt in obrt. Naracija tretjega dela se spet vrne v Smirno preteklosti, vendar na nostalgичne opise zdaj pada črna senca: ne le, da se bralec začne vse predobro zavedati bližajoče se usode junakov, temveč se tudi samo dogajanje prevesi v tragedijo. V zadnjem prizoru uzremo Jakumisa in njegovo bodočo ženo, še otroka, kako se brezskrbno vozita skozi karnevalsko Smirno.

Roman je prvič izšel v reviji *Ταχυδρόμος* v obdobju 1962–1963, v knjižni obliki pa oktobra 1963, zanj je avtor prejel glavno državno nagrado za roman leta 1964. Kljub pozni letnici nastanka velja za eno glavnih del generacije tridesetih.

V istem času, leta 1962, štirideset let po maloazijski katastrofi, sta izšla tudi prozno delo Fotisa Kondogluja *Ajvali, moja domovina* (Το Αϊβαλί η πατρίδα μου), ki ga lahko dojemamo kot zbirko tematsko povezanih kratkih zgodb ali kot lirični roman z ohlapno zgodbo, ter roman *Krvava prst* (Ματωμένα χόματα) avtorice Dido Sotiriu. Okrogla obletnica in časovna oddaljenost sta, kot se zdi, v vseh treh avtorjih obudila potrebo po ohranjanju izgubljenega časa in kraja, na zvrstno in stilistično raznorodne načine: če je Kozmas Politis svojo žalostniko za Smirno vtikal, nekako skril v kulise romana, pa Kondoglu naravnost in brez okolišenja objokovanje izgubljenega rodnega kraja razglasi za glavno temo svoje pripovedi. V motu k prvi zgodbi zapiše:

Objokujem svojo izropano domovino, Ajvali v Mali Aziji, in z njo svoje toplo gnezdo, odmaknjeno posestvo, na katerem sem živel. To je bil skalnat hrib, polotok, ki so mi ga zapustili dedje; tam zgoraj so od pamtiveka živeli in umrli moji predniki, večinoma so bili menihi. Živeli so mirno in naravno, imeli so ovce, polja, vinograde, to in ono. Zdaj ni ugoden trenutek in primerno mesto, da bi povedal, kaj je bil ta otok, kakšno življenje so vodili njegovi prebivalci, kakšna nepopisna lepota ga je krasila, kakšni ljudje kopnega in morja so živeli na njem, opisoval njihove nenavadne zgodbe, nevihte, viharje, ki so ga bičali – in neskajeno srečo, ki jo je izžareval. Zdaj, v žalostinki, ki jo pišem, objokujem njegovo izgubo, toda kako me boli, tega, vem, ne bom mogel nikoli izraziti v besedah.

(Κόντογλου, *Το Αϊβαλί, η πατρίδα μου*)

Kondoglu je slogovno ubral diametralno nasprotno pot od Politisa, če izvzamemo sorodnost maloazijskega idioma, v katerem piše. Piše v privzdignjenem jeziku, ki se navdihuje pri pompozni cerkveni govorici po eni strani, po drugi pa pri rudimentarnem slogu ljudskih pravljic in pripovedk, iz katerih neumorno črpa v svoji nostalgичni prozi. Njegovi junaki so svetniki in ljudski junaki, ki spominjajo na Martina Krpana, idealizirani zejbečki in tihotapci, kakršne srečamo tudi v *Eolski zemlji* Iliasa Venezisa. Njegovo pisanje ohranja nacionalistično tradicijo, v kateri se pravoslavni elementi mešajo z referencami na antično izročilo, maloazijske Grke predstavlja kot neposredne potomce antičnih Joncev in Homerja – medtem ko so to šolarčkom pri Politisu povsem tuji pojmi, Kondoglu zasleduje poteze starih Grkov v preprostih ribičih na Egejski obali. Kot slikar namenja veliko pozornosti opisom krajine in njenega zemljepisa. Tako pri Kondogluju kot pri Politisu sem se pri slovenjenju zemljepisnih imen držala starejših grških poimenovanj (razen mest, kjer so eksplicitno navajana turška imena), saj so se mi ta zdela organski del njunih nostalgичnih pripovedi. Drugače sem se odločila pri modernejših avtorjih, predvsem Rei Galanaki. Prevajanje zemljepisnih imen pri avtorjih iz Male Azije je poseben problem, saj ima vsako mesto, reka ali gora lahko po več, starejših in novejših, poimenovanj, hkrati pa so včasih grška imena samo bolj ali manj popačena oblika turških in obratno.

Ajvali, moja domovina v celoti sodi v kategorijo nostalgичnih del, ki poustvarjajo idealizirano različico izgubljene domovine; ekstremna je v tem pogledu, da se dogaja bolj v območju mita kot človeškega življenja. Stapljanje pravljice s spomini in mitologiziranje resničnosti je značilno tudi za *Eolsko zemljo* I. Venezisa, kjer so v lirični pripovedi meje med realnim in fantazijskim vsaj mestoma zabrisane. Kot pri Kondogluju so tudi v *Eolski zemlji* junaki zgolj tipi, ne pa ljudje iz krvi in mesa, čeprav obe deli neizpodbitno vsebujeta tudi avtobiografske elemente, in tudi tu se avtor trudi ohranjati slikovite tipe ljudi, kakršnih v novi domovini in tudi v novih časih ni več najti (tako kot Politis se recimo spominja lika kamelarja, kot Kondoglu pa z velikim spoštovanjem piše o grških banditih iz gora). Le da se pri Venezisu idila konča, ko se nartorjeva družina prvič odpravi v izgnanstvo leta 1914, medtem ko je *Ajvali, moja domovina* popotovanje po spominu, v katerem je zavest o izgubi stalna in organsko povezana s spominom.

Mnogi maloazijski avtorji pri poskusih poustvarjanja preteklosti izkazujejo veliko pozornosti tamkajšnjemu ljudskemu izročilu. V *soseski Hadzifrangu* je v pripoved vložena pravljica o morski deklici, v prevedenem odlomku pa naletimo na prirejeno različico podoknice, ki se je vse do danes ohranila v glasbeni zvrsti rembetika (*Otroci tvoje četrti, Τα παιδιά της γειτονιάς σου*), v *Eolski zemlji* lahko med drugim preberemo pravljico o kameli z belo glavo, v *Krvavi prsti* Dido Sotiriu prav tako naletimo na ljudske pesmi. Zdi se, da je bilo ustno slovstvo pomemben del maloazijske grške identitete.

Krvava prst Dido Sotiriu je eno od najbolj poznanih, klasičnih proznih del o maloazijski katastrofi, ki je doživelo številne ponatise. Avtorica, ki v uvodu zatrjuje, da je roman nastal na podlagi dnevnških zapiskov neimenovanega maloazijskega begunca, je pripoved zasnovala epsko, v njej zaobjema dogajanje od let pred prvo svetovno vojno pa vse do katastrofe 1922. Glavni junak in narator Manolis Aksiotis, preprost vaški fant, postane nekakšen prototip grške usode v teh dvajsetih letih, saj živi tako na vasi kot tudi kot vajenec v Smirni, odpeljan je že v prva osmanska delovna taborišča med prvo svetovno vojno in se iz njih reši živ, kasneje se bori v grški vojski in se izogne ponovni internaciji, ko skupaj z grško vojsko na begunski ladji prebегne v Grčijo. Roman ni zgolj neposredno doživljajski. Vsebuje eksplicitno politični komentar, tipičen za grške leve intelektualce, saj za vojno in njene posledice krivi predvsem imperializem zahodnih sil, in takšna interpretacija je z leti prodrla tudi v glavni tok grške misli. Vsebuje pa tudi zelo pretresljive opise poboja, bega in begunske usode, v katerih avtorica zelo verjetno črpa iz osebne izkušnje. *Krvava prst* je hkrati poskus sintetičnega, sistematičnega prikaza različnih trenutkov maloazijske katastrofe. V knjigi poudarja mirne sosedske odnose med grškim in turškim prebivalstvom. Vendar, kot je to značilno za prvo generacijo piscev, ki je še imela lastne spomine na Malo Azijo, teh odnosov ne idealizira pretirano: Turek je v očeh grških vaščanov še vedno drugi, nanje gledajo nekoliko zviška, saj se imajo Grki za boljše obrtnike, zvitejše trgovce in nasploh bolj kultivirane (podobno bodo kasneje gledali tudi na preostale Grke v Grčiji).

Podoben odnos Grka do Turkov razberemo iz *Zgodbe nekega ujetnika* Stratisa Dukasa, kjer se narator postavlja s svojim tipično grškim mojstrstvom v oskrbi ovc, podobno gleda na Turke, hlapce svojega starega očeta, Venezisov narator v *Eolski zemlji*. V literaturi so odnosi med Turki in Grki zares idealizirani šele v postspominu tretje generacije, vnukov beguncev, kar je delno povezano z odsotnostjo pisca, ki bi zastopal glasove beguncev iz notranjosti Anatolije, delno morda tudi s še svežo zamero in močno propagando na zahodnem delu maloazijske obale. *Zgodba nekega ujetnika* Stratisa Dukasa je eno od dveh del grške književnosti, ki opisujeta pohod smrti na podlagi lastnih ali tujih pričevanj, in kot takšno sodi v kategorijo del o maloazijski katastrofi sami.

Leta 1963 pa je izšlo še eno znano delo književnosti o maloazijski katastrofi, *Loksandra* (Λωξάνδρα) pisateljice Marie Jordanidu, ki pripoveduje o fikcionaliziranem življenju avtoričine babice v Konstantinoplu na prelomu 19. in 20. stoletja in jo lahko prav tako uvrstimo v kategorijo obujanja preteklosti. Knjiga je bila velika uspešnica, predelana je bila tako za gledališče kot za televizijo (kot nadaljevanka), prav tako kot *Krvava prst* Dido Sotiriu.

Stoletje labirintov Ree Galanaki iz leta 2002 je edini roman v izboru, ki ga je napisala avtorica brez osebne izkušnje maloazijske katastrofe, in sodi med zgodovinske romane, kakršni so v Grčiji moderni zadnjih dvajset let. Maloazijska katastrofa je prikazana kot le ena epizoda v zgodovini Krete, tako kot

pri Prevelakisu. Takšen pristop k snovi, namreč kontekstualizacija maloazijske katastrofe v zgodovinskem romanu, v katerem opozarjajo tudi na slabe plati zgodovine in strateške napake, ki so pripeljale do polomije, je tipični pristop resnejših avtorjev mlajših generacij.¹⁵

MALOAZIJSKA KATASTROFA V MNOŽIČNI KULTURI

Odmevi teh tragičnih dogodkov so še danes, celo intenzivneje, kot bi morda pričakovali, prisotni v grški popularni kulturi. Maloazijsko katastrofo tematizirajo priljubljeni filmi in nadaljevanke, npr. leta 2019 posneta nadaljevanka *Rdeča reka* (*To Kóκkino Ποτάμι*) o preganjanju pontskih Grkov ali film o uničenju Smirne *Moja ljubljena Smirna* (*Σμύρνη μου Αγαπημένη*) na podlagi istoimenske drame avtorice Mimi Denisi iz leta 2021, ter popularni romani, recimo uspešnica *Smirnske čarovnice* (*Οι Μάγισσες της Σμύρνης*) avtorice Mare Meimaridi iz leta 2002, na podlagi katere so nekaj let kasneje prav tako posneli nadaljevanko in ki pripoveduje o mogočni grški čarovnici, ki se je naučila čarati od turške someščanke, ali pa novejši roman *Pisma iz Smirne* (*Γράμματα από την Σμύρνη*, 2022) zgodovinarja Tanosa Kondilisa, v katerem mlada ženska odpotuje v Smirno, da bi našla in prebrala babičina pisma in dnevnik, in kjer se ljubezenski motivi prepletajo s poskusom ohranjanja zgodovinskega spomina na miroljubno sobivanje narodov v kozmopolitskem mestu. Smirna je v žanrskih romanih orientalizirana, prikazana kot čarobno in eksotično mesto, ki ga narator opisuje v vseh njegovih materialnih podrobnostih, saj predstavlja izgubljeni raj, ozadje za ljubezensko zgodbo, ki najpogosteje poveže Grkinjo s Turkom ali *vice versa*. Junaki stereotipno pripadajo višjim slojem, nostalgичno so opisovane njihove trgovine, zabave in razkošje. V takšnih pogrošnih romanih so značaji naslikani črno-belo: junaki, tako Grki kot Turki, so dobri ljudje, ki se zgolj po naključju znajdejo v vrtincu zgodovine, vendar se pogosto čudežno rešijo in se včasih celo ponovno snidejo, kar je bilo v resničnem življenju neizvedljivo. Gre za avtoreferencialni žanr s predvidljivimi motivi.

Druga, bolj realistična težnja v popularni literaturi je usmerjena predvsem v predajanje družinskih zgodb in ohranjanje spomina avtorjevih prednikov, sorodnikov in drugih znancev iz skupnosti maloazijskih pregnancev. Takšni dokumentarni romani lahko bralcu približajo veliko etnoloških zanimivosti, pogosto ohranjajo tudi nekatere izraze maloazijskega govora in turcizme. Oba žanra pa, vsak na svoj način, skušata preko mikrozgodovinske pripovedi bralcu približati »izgubljene« ali »nepozabne« domovine, kakor Grki označujejo teritorije, s katerih so bili njihovi maloazijski predniki pregnani leta 1923, in osvetliti podrobnosti zapletene politično-zgodovinske situacije.

15 Σταυροπούλου, »Η παρουσία της Μικρασιατικής Καταστροφής«, 12.

V zadnjih desetletjih se pojavlja tudi veliko del otroške literature, v katerih avtorji poskušajo, pogosto didaktično in stereotipno ali sentimentalno, mlajšim generacijam približati zgodovinske dogodke na otipljivejši način, omenimo lahko ilustrirani knjižici *Meli in Melek* Vane Mavridu ter *Obljubo* Ane Konomos, v katerih prepoznamo nekatere podobne motive – prenos spomina z babice na vnukinjo in predaja predmeta, družinskega spominčka in stare igrache, kot materialnega mostu z izgubljeno preteklostjo.

Nenazadnje se s popkulturnega zornega kota vprašanju maloazijske katastrofe približuje grafični roman *Ajvali* (2014) striparja Soloupa (Andonisa Nikolopulosa), navdihnjen od Spiegelmanovega *Mausa* in *Perzopolisa* Marjane Satrapi, v katerem se avtor eksplicitno spopada z vprašanjem svojega maloazijskega porekla ter z njim povezane medgeneracijske travme. Okvirna zgodba stripa pripoveduje o naratorjevem potovanju z Lezbosa v Ajvali, kjer se sooči z družinsko preteklostjo in potomci krečanskih Turkov, ki so jih ob izmenjavi ljudstev množično naselili v to mesto in med katerimi je tedaj še našel govorce grščine. Roman vsebuje tudi štiri poglavja, v katerih je Soloup predelal štiri literarna dela, ki vsebujejo spomine na Ajvali, izpod peresa štirih avtorjev: Fotisa Kondogluja, Iliasa Venezisa, Agapi Venezi-Moliviati ter Ahmeta Yorulmaza, ki v romanu *Otroci vojne* (*Savaşın çocukları*) opisuje izkušnjo Turka iz mesta Hania na Kreti, ki je prav tako doživel travmo prisilne izmenjave. Celoto dopolnjujejo dokumenti in fotografije resničnih ljudi, saj je 450 strani dolgi grafični roman avtorjev poskus, da bi preko osebnih zgodb zaobjel celoto dogajanja.

Kot ugotavlja Janis Papadopoulos na podlagi preučevanja nadaljevanj in filmov na javni grški televiziji, je morda neuzaveščeni cilj pogostega vračanja k temi maloazijske katastrofe in življenja v otomanski državi integracija doživetja beguncev v kolektivni nacionalni spomin.¹⁶

Lara Unuk
Univerza v Ljubljani
lara.unuk@ff.uni-lj.si

BIBLIOGRAFIJA

- Aktar, Ayhan. »Το πρώτο έτος της ελληνοτουρκικής ανταλλαγής πληθυσμών: Σεπτέμβριος 1922–Σεπτέμβριος 1923«. V: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης ur., Ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών: Πτυχές μιας εθνικής σύγκρουσης. Atene: Κριτική, 2006.
- Clark, Bruce. *Twice a Stranger: Greece, Turkey and the Minorities they Expelled*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006.

16 Papadopoulos, »Collective trauma, transgenerational identity, shared memory«, 471.

- Κακάμπουρα, Ρέα. »Ο μικρασιάτικος ξεριζωμός στις προσωπικές αφηγήσεις και τη λογοτεχνία.« V: *Λαϊκός πολιτισμός και έντεχνος λόγος (ποίηση – πεζογραφία – θέατρο): Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Αθήνα, 8-12 Δεκεμβρίου 2010), τόμος 1*, 453–469. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1041224>
- Καλαργάλης, Αριστείδης-Ιωάννης. *Η Λεσβιακή Άνοιξη: η ανασύσταση ενός πολιτισμικού φαινομένου μέσα από την αποτύπωσή του στον τύπο (1910–1932)*. Doktorska disertacija. Mitilene: Egejska univerza, 2014. <http://hdl.handle.net/11610/11183>
- Κατσιπίη-Σπυριδάκη, Ειρήνη. *Η Μικρά Ασία μέσα από την λογοτεχνία: Δοκίμιο*. Νέα Ιωνία: ΚΕ. ΜΙ. ΠΟ, 2019.
- Mackridge, Peter. »Kosmas Politis and the Literature of Exile.« *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 9 (2015): 223–239. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.137>.
- Μουλλάς, Παναγιώτης. »Εισαγωγή.« V: *Η Μεσοπολεμική Λογοτεχνία: Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914–1939)*. 1. zv. Atene: Εκδόσεις Σοκόλη, 1996.
- Papadopoulos, Yannis G. »Collective trauma, transgenerational identity, shared memory: Public TV series dealing with the Ottoman Empire and Anatolian refugees in Greece.« V: Dirk Götsche, ur., *Memory and Postcolonial Studies, Synergies and New Directions*, 469–491. Berlin: Peter Lang, 2019.
- Σταυροπούλου, Έρη. »Η παρουσία της Μικρασιατικής Καταστροφής στη νεοελληνική πεζογραφία (συνέχειες, ασυνέχειες και ρήξεις).« V: Κωνσταντίνος Α. Δημάδης, ur., *Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 2–5 Οκτωβρίου 2014: Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204–2014): Οικονομία, κοινωνία, ιστορία, τόμος Γ*, 379–396. https://www.eens.org/EENS_congresses/2014/stavropoulou_eri.pdf.

IZVLEČEK

V članku predstavim zgodovinsko in kulturno ozadje književnosti o maloazijski katastrofi. Vojna in izmenjava prebivalstva med Grčijo in Turčijo leta 1923 sta spremenili strukturo prebivalstva v celinski Grčiji, kar je spodbudilo razvoj grškega romana, toda begunska izkušnja se takrat še ni integrirala v grški kolektivni spomin. Grška proza jo je sicer tematizirala od že leta 1924 napisane *Številke 31328* I. Venezisa, ki so ji sledili romani S. Dukasa, S. Mirivilisa, D. Sotiriu, K. Politisa, R. Galanaki idr., pa vse do danes. V romanih se ponavljajo trije osnovni tematski sklopi: idealizirano življenje v stari domovini, različni momenti same katastrofe in težavnost zakoreninjanja po prihodu v Grčijo, zato P. Mackridge predlaga njihovo obravnavo v širšem kontekstu izgnanske literature. Prerod tematike v pop kulturi po J. Papadopoulosu begunsko izkušnjo naposled vključuje v narodni kolektivni spomin.

Ključne besede: maloazijska katastrofa, grška proza, izgnanska literatura, kolektivni spomin